

**SOSYAL
BİLİMLERDE
TEMEL
KAVRAMLAR**

KISA ÖZET

KOLAYAOĞ

1. Ünite— Kültür

Kültür bir düşünme yetisinin sonucunda ortaya çıkan bir *simge üretme etkinliği*dir. Kültürün oluşumunda insanın kendi varlığının farkında olması ve kendisini “düşünen bir varlık” olarak tasavvur etmesi etkilidir. Kendi varlığı üzerine düşünebilme yetisi her ne kadar modern öncesi çağlarda bilinen bir olgu olsa da **Aydınlanma Çağı**’nın temel düşünsel unsuru olarak kabul edilmiştir. Aydınlanma Çağı ve Rönesans’tan itibaren insan, sadece Tanrı’nın iradesine göre şekillenmiş bir varlık değil, kendi iradesiyle kendi kaderini oluşturabilme gücü olan düşünsel bir birim olarak tasavvur edilmiştir. Descartes’in ünlü ifadesiyle “düşünüyorum öyleyse varım” (cogito ergo sum) insanın düşünen bir varlık olduğunu ortaya koymaktadır. Kültürün temelini oluşturan inanç düzlemi, tek başına bir toplum düzeni oluşturmak için fazla soyut bir anlatıdır. Köklerini inançlardan alan değerler inançları somutlaştırma eğiliminin bir sonucudur.

Toplumsal ilişkinin devamını sağlayacak olan gelenek ve göreneklere dönüşecek olan değerler, ortak kurucu unsurlar olarak kabul edilir. Değerler sadece kalan ve değişmeyen unsurları değil, değişmeye dair olanları da harekete geçirirler. Değerler kültürün önemli taşıyıcıları olmakla birlikte, toplumsal düzeni tam anlamıyla kurmak için gerekli olan dayatma gücünden yoksundurlar. Toplumsal düzen ancak kurumsallaşmış kurullarla ayakta durabilir. Değerler ve gelenekler tek başlarına baskı unsuru olamayacaklarından dolayı, bir baskı unsuru olan normlar mevcuttur. Norm, en basit anlamıyla yaptırımı olan toplumsal kuraldır. Simgeler belirli bir çeşitlilik ve değişme arz etseler de ortak yaşamı sürdürmek için bazı simgelerin genel nitelikte olması gerekir. Örneğin dil, kültürün belli toplumsal düzeyde varlığını koruyabilmesi için vazgeçilmez önemde bir simge sistemdir. Kendinde anlamı olmayan ses birimlerine, toplumsal olarak üzerinde uzlaşmış anlamlar atfedilmesi, en yaygın simge sistemi olan dili ortaya çıkarmıştır.

SOSYAL BİLİMLERDE KÜLTÜR

Kültür Kavramının Kökeni: Aydınlanma Dönemi’nde kültür terimi, tarımsal etkinlikler için kullanıldığı anlamının yanı sıra, “insan zihninin etkin olarak geliştirilmesi” anlamını da kazanmıştır. Aydınlanma Dönemi’nde antropolojinin de gelişmesiyle kültür belirli bir halkın “bütün yaşam biçimi” anlamında yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Williams’a (2005: 90) referansla kültür olgusunun üç anlam katmanı olduğunu belirtebiliriz:

- Genel bir entelektüel, tinsel ve estetik gelişim süreci (uygarlık medeniyet anlamında);
- ii- Entelektüel ve sanatsal ve etkinlik pratikleri (yüksek kültür anlamında) ve
- iii- Bir grubun ya da bir dönemin yaşam biçimi olarak kültür.

Antropolojik Yaklaşımlar: Kültür, farklı antropoloji geleneklerinde farklı şekillerde ele alınmıştır. Fakat birçok antropolog kültürün, insanların öğrendiklerinin ve eylemlerinin niteliğiyle ilgili olduğuna dair hemfikirdir. İnsan türünü diğer canlı türlerinden ayıran dünyayı kavramsallaştırma ve bunu simgeler aracılığıyla anlatabilme yeteneği en eşsiz niteliğidir.

Evrimsel ve Tarihselci Yaklaşımlar: Evrimciliğin ilk ve en önemli temsilcilerinde olan Edward B. Tylor (1832-1917) aynı zamanda antropolojinin konusunun kültür olduğunu belirten ilk bilim insanıdır. Tylor, kültürel olanla biyolojik olan arasındaki ayrıma vurgu yapmıştır. Tylor’a göre kültür “Bir dönemin ya da bir toplumsal grubun yaşam biçimi” olarak tanımlanır ve yalnızca insanlık kültüre sahiptir. Bu tanım, kültür kavramını, insanların gündelik toplumsal yaşamlarının tamamını kapsayacak şekilde genişletir. Her bir kültürün ayrı ayrı incelenmesi gerektiğini çünkü her kültürün kendine özgü ve ayrı bir tarihi olduğu görüşü Franz Boas (1858-1942) tarafından kültürel görecelilik yaklaşımıyla ele alınmaktadır. Bu görüşe göre her kültür kendi tarihinin ürünüdür ve var olduğu bağlam içerisinde

inceleniyorsa insan kültürlerini daha ilkel ya da daha uygar olarak nitelemek veya kültürler arasında karşılaştırma yapmak sorunlu bir analizdir

İşlevselci ve Yapısalci Yaklaşımlar: Antropolojik yaklaşımda işlevsel yaklaşımın en önemli temsilcisi olan Bronislaw Malinowski'ye (1884-1942) göre her biyolojik ihtiyaç, bir kültürel sisteme yol açmakta, gereksinimleri karşılayan kültürel uygulamalar ise yeni kültürel ihtiyaçları üretmektedir. Toplumlar bu gereksinimleri karşılamak için din, sanat, hukuk, aile ve akrabalık gibi kurumları geliştirmiştir. Yapısalci-işlevselci ekolün kurucusu olan Radcliffe-Brown (1881-1955) din, sanat, hukuk gibi kurumların bir kültürün anlaşılmasında merkezî rol oynadıklarını kabul ediyordu. Fakat Malinowski'nin tersine, kültürel işlevler, bireysel ihtiyaçların karşılanması değil, toplumsal yapının sürdürülmesiydi. Farklı bir deyişle, Brown, bir toplumun her gelenek ve inancının, dolayısıyla kültürün, o toplumun yapısını sürdürmeye dönük belirli bir işlevi olduğuna inanır. Toplumun varlığını sürdürmesi buna bağlıdır.

Sosyolojik Yaklaşım: Antropolojinin kültür terimini temel konu edinmesinin yanısıra sosyoloji de toplumun bir bileşeni olarak inceler. Sosyolojide kültür, bir toplumun eğitim, sanat, teknoloji, hukuk, siyaset gibi temel alanlarında maddi ve maddi olmayan tüm birikimlerini kapsar. Bu bakımdan birey, topluma ait olup kültüre sahiptir. Sosyolojik düşünce tarihinde kültür, farklı kuramsal bakış açıları tarafından bütünleştirici öğelerle çatışmacı öğelerin kaynağı olarak ele alınmıştır.

Yapısalci yaklaşımın kültüre ilişkin kuramsal çerçevesinin temeli yapısal dilbilim ile göstergebilimsel alandaki çalışmalardır. Yapısalcılıkta kültürle dil birbirine benzeyen kavramlar olarak ele alınır. Yapısalci yaklaşımda asıl odak, bireysel insan bilinci değil, kültür sisteminin rolü ve kültür sistemi çalışmalarıdır. Bu anlamda, kültürün, tıpkı dil gibi bütünlükçü bakış açısından okunması bu yaklaşımla mümkündür. Farklı bir deyişle yapısalci yaklaşım, kültürün dilde yaşadığı, geliştiği ve biriktiğini, dilin de kültürün hazinesi ve bilincini oluşturduğuna vurgu yapar. Dramaturjik yaklaşımsa, toplumsal eylemi oyun metaforu üzerinden anlatır. Toplumsal hayatı, sahnelenen bir dramaya benzeterek bireyleri bu oyunu sergileyen aktörler olarak ele alır. Bu yaklaşım, oyunun gerçekleşmesinde bir arada tutucu motifler üzerine eğilir.

KÜLTÜR VE İDEOLOJİ

İdeoloji ve kültür kavramları, ideal olanla gerçek olan arasındaki ilişkiyi sorgulaması bakımından karşılıklı ilişki içerisindedir. Marksist perspektife göre ideoloji, içinde sınıf mücadelesinin verildiği bir alandır. Kültür ise bu alanın en etkin unsurlarındandır. İktidar, yalnız ekonomik alana dayanmamakta, kültürel unsurlar da önemli rol oynamaktadır. Marksist bakış açısına göre, kültür kavramının ideolojik kullanımının en net görüldüğü örneklerden biri Louis Althusser'in Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA) kavramsallaştırmasıdır. Buna göre devletin kapitalizmin yeniden üretimini sağlamada iki tür sistemi vardır: İlki, Devletin Baskı Aygıtları; hükümet, ordu, polis, hapisane. İkincisi Devletin İdeolojik Aygıtları; eğitim, din, siyaset, sendika, basın-yayın. Bunlar ideolojik yeniden üretimi devletin işleyişine bağlayan kültürel aygıtlardır

KÜLTÜR VE GELENEK

Gelenek kavramı, sosyal bilimlerde sık kullanılan ama üzerinde sistemli bir inceleme yapılmamış bir kavramdır. Günlük dilde genel olarak, geçmişe ait pratik ve değerleri tanımlamak için kullanılan bir sözcüktür. Oysa gelenek sadece geçmişle değil bugün ve gelecekle de ilgilidir (Glassie, 2002: 8-9). Bu kavram, dinamik olmadığı ve toplumun değişen yapısını anlatmakta kullanılmadığı nedeniyle sosyal bilimciler tarafından ihmal edilmiştir. Fakat gelenek ilk başta, geçmişi ve durağanlığı anımsatsa da esasen dinamik bir kavramdır ve bugüne ve geleceğe ilişkindir. Küreselleşmenin tanımlanmasındaki temel güçlüklerden biri ekonomik ve kültürel küreselleşme arasındaki bağlantıların kurulmasındadır. Bir diğer güçlükse, küreselleşmenin gelenek ve kültürle olan ilişkisini kavramaktadır. Küreselleşmenin çoğulcu söylemi içerisinde kültür ve geleneğin aslında bir zenginlik olduğu ve korunması gerektiği dile

getirilmektedir. Fakat aynı zamanda gelenekler bir seçime tabi tutulmakta ve küreselleşme sürecinde hangilerinin korunması gerektiği bir sorun olmaktadır. Günümüz modern dünyasının düşünsel temellerini oluşturan Aydınlanma Felsefesi de bu tür bir bilgi anlayışına sahiptir. Modernliğin kurucu düşünürü olarak tanımlayabileceğimiz René Descartes (1596-1650) bilgiyi, akıl sahibi varlık olan insanla doğayı bir karşıtlık içinde düşünerek özne-nesne ilişkisi bağlamında kavramsallaştırmıştır. Modernliğin temel bir diğer düşünürü olan Immanuel Kant (1724-1804) ise insanı *bilen özne* olarak kabul etmiş ancak onu mutlak bir bilme durumu içinde, tarihsel ve kültürel bütünlüğünden sıyrarak soyutlamıştır. Bununla birlikte, bu egemen bilgi-varlık ilişkisi yaklaşımına, görece erken bir dönemde, İtalyan düşünürü Giambattista Vico (1668-1744), doğanın bilgimizin nesnesi olamayacağına dair önermesiyle karşı çıkmıştır.

Özne-nesne karşıtlığına ilişkin yaklaşımı daha köktenci bir şekilde eleştiren düşünür Alman filozofu Wilhelm Dilthey (1833-1911) olmuştur. Dilthey, modern felsefenin, tarihten soyutlanmış bilen özne kavramına şiddetle karşı çıkar. Ona göre, bilgiye ulaşmak için sadece akıl yeterli değildir. İnsan aklının yardımıyla, ama tarihselliği, gündelik yaşam içindeki üretimi, kısaca varlığının bütünselliği içinde bilgiyi kurar. Özellikle **Alman Tarihçi Okulu** insanın, tarihinden ve kültüründen ayrı değerlendirilemeyeceğini, bilginin sadece doğa bilimleri ve onlara özgü yöntemlerle üretilemeyeceğini savunur. Bu nedenle, bilginin üretiminde doğa bilimleri kadar tin bilimlerinin (*Geisteswissenschaften*) de aynı önemde payı vardır.

SİMGELERİN KAYNAĞI OLARAK KÜLTÜR

Kültür kavramının varoluş koşullarından birisi, sürekli olarak iletişime konu olmasıdır. Zira insanın doğayı dönüştürerek ürettiği nesnelere ve sembollere, ancak insanlar arasında sürekli bir gösterge ve kod alış-verişi olduğu sürece var olabilirler. Bu sürekli semge alış-verişine *iletişim* adını veriyoruz. İletişimin çeşitli biçimleri ve araçları vardır. Ancak bu çeşitliliğe rağmen, her tür iletişim göstergelerin dolaşımını mümkün kılar. İster karşımızdaki kişiye basit bir göz kırpması hareketi yapalım ister dumanla ya da elektrik sinyalleriyle kodlar gönderelim ister televizyon gibi kitlesel özelliği olan bir araçla milyonlarca insanı hitap edelim, özde aynı gösterge alış-verişi aracılığıyla anlam aktarmaya çalışırız. *Göstergeler* kendilerinden başka bir şeye gönderme yapan eylem, nesne, kavram ve yapılar olarak tanımlanabilirler.

Göstergebilim, anlam taşıyıcısı göstergeler ve bunların nasıl düzenleneceğine dair kurallar anlamına gelen kodları çözümlenmeyi ve sistemleştirmeyi hedefler. 20.yy'da Fransız edebiyat eleştirmeni, kültür kuramcısı Roland Barthes (1915- 1980), Saussure'ün izinden giderek, çağdaş göstergebilimin temel kavramlarını ortaya atmıştır. Barthes'a göre göstergenin anlamlandırılması iki düzeyde gerçekleşir: Her metin (nesne, kavram, imge, söylem de birer metin olarak kabul edilebilir) yüzeyde herkesçe üzerinde uzlaşılabilir bir *düz anlam*, bir de bağlamına göre değişerek okurun (göstergesi çözümlen her özne bir okur olarak kabul edilebilir) anlam dünyasına örtük bir şekilde ulaşan *yan anlamdan* oluşur.

SANAT VE TOPLUM

Sanat eseri, belli bir tarihsel dönemde, belli toplumsal koşullarda, bir anlamda bunların simgesel özeti sayılabilecek bir estetik bağlam inşa eder. Her sanat eseri, kendi çağının ve içinde üretildiği toplumun özellikleri hakkında bize fikir verir. Bununla birlikte, her sanat eseri ya da etkinliği kendi toplumsal bağlamında bile tek bir anlam taşımaz. Tersine, her sanat eseri o toplumda yaşayan her birey için ayrı bir anlam taşıyabilecek kadar çoğul anlama gelebilir. Ayrıca, bir insanın çeşitli zaman ve durumlardaki ruh hâllerine göre, sanat eseri alılmaması da değişkenlik gösterebilir. Sanat eserinin alımlanmasında en önemli kavramlardan bir tanesi Fransız toplumbilimci Pierre Bourdieu'nün (1930-2002) ortaya attığı *kültür sermayesidir*. Buna göre, toplumsal eylem sadece ekonomik sermayenin belirlediği hiyerarşilere göre yapılmaz; aynı zamanda kişilerin kültür birikimi ve bunu toplumsal konumlarının gereklerine uygun olarak en iyi şekilde seferber edebilme becerisi de önemlidir. Hatta Bourdieu'ye

göre, kültüre sermayesi olarak adlandırılan bu edinim ve beceriler toplamı, kimi zaman ekonomik sermayeden bile belirleyici hâle gelebilir. Zira toplum, sürekli yeniden yapılanan *alanlardan* oluşur.

KÜRESELLEŞME VE KÜLTÜR

Küreselleşme, öncelikle ekonomik temelli bir olgu olarak ele alınmalıdır. Böylece bu ekonomik dönüşümün kültürel, toplumsal ve siyasal etkileri daha iyi çözümlenebilir. Küreselleşme kavramının vurguladığı küresel düzen, her ne kadar tarihsel olarak eskilere dayanıyor gibi görünse de küreselleşme ile 16. yy'dan itibaren süregelen denizaşırı bir ticaret sistemi olan dünya ekonomisi arasında fark vardır. Küresel ekonomiyi, dünya ekonomisinden ayıran şey, iletişim ve ulaştırma teknolojilerinin gelişmesiyle parça başına üretimin dünya ölçeğinde yapıyor olmasıdır Küreselleşme aynı zamanda standartlaşmış kültür ürünlerinin dünya ölçeğinde yaygınlaşmasına ve bu sayede ortak bir yeme-içme, giyinme, eğlenme, kısacası ortak bir beğenin oluşmasına zemin hazırlar. Bu da belirli markaların dünyanın her yerinde bir beğeni ölçütü olarak tüketilmesi olgusunu beraberinde getirir. Bu olguya en iyi örnek, tüketim yazınında da kavramsallaştırılmış olan McDonald's zincir restoranlarıdır. George Ritzer'in *Mcdonaldslaştırma* (Ritzer, 2001: 198-218) dediği bu olgu, dünyanın hemen hemen her yerinde var olan bu restoranın, yeme içme beğenileri dışında da tüm kültürel pratikleri de standartlaştırması anlamına gelir.

Bu durumun diğer örneklerini jeans, t-shirt, kola gibi kültürel ürünlerin dünyanın her yerine hatta kasaba ve köylere kadar yayılması oluşturur. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte, dünya üzerinde farklı yerlere seyahat edebilme, farklı yerler hakkında enformasyon edinebilme kapasitemiz önemli derecede artmıştır. Eskiden bir yerden bir yere gitmek günler ve belki de aylar sürerken bugün dünyanın herhangi bir noktası bizim için yalnızca saatlerle ifade edilebilecek uzaklıktadır/yakınlıktadır. Bu sayede uzaklık ve yakınlığın, zaman ve mekânın anlamı, birbirleriyle olan ilişkisi dönüşmüştür. Böylelikle dünya üzerinde yaşanan, hatta yaşanmakta olan her olayı takip etmemiz, farklı ülkelerden insanlarla iletişim hâlinde olmamız mümkün hâle gelmiştir. Bu durum bireysel etkileşimleri artırdığı gibi, toplumların küresel düzenle bütünleşip dünyaya açılmasına, toplumsal hareketlerin örgütlenebilmesine, farklı kimliklerin seslerini duyurabilmelerine ve yeni kültürel bileşimlerin ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır

Kültür endüstrisinin ürünleri, ister müzik, resim ister tiyatro veya edebiyat olsun, her biri aynı sistemin ürünleridirler; bireye aynı mesajı iletirler. Bu açıdan bakıldığında kültür endüstrisi, ortak bir kültür yaratan bütünleşik bir sistemdir. Dolayısıyla popüler kültür, o toplumda yaşayan bireylerin oluşturduğu ortak bir yapma/bilme düzleminin ifadesi olmaktan çok, bizzat kültür endüstrisi tarafından işlenen bir kültürel ürünler bütünü olarak görülebilir

Bu Özetin tamamını,Çıkmış Sorularını,Deneme Sorularını adresinize gönderiyoruz!...

Tıklayınız

<https://www.kolaysinavlar.com/sosyal-bilimlerde-temel-kavramlar-ady212u?search=sos103u>